

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

NGUYỄN TIẾN ĐẠT

**HUYỆN BẠCH THÔNG (BẮC KẠN)
NỬA ĐẦU THẾ KỈ XIX**

LUẬN VĂN THẠC SĨ LỊCH SỬ

Thái Nguyên – 2013

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

NGUYỄN TIẾN ĐẠT

**HUYỆN BẠCH THÔNG (BẮC KẠN)
NỬA ĐẦU THẾ KỈ XIX**

**Chuyên ngành: Lịch sử Việt Nam
Mã số: 60.22.03.13**

LUẬN VĂN THẠC SĨ LỊCH SỬ

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Đàm Thị Uyên

Thái Nguyên – 2013

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả nghiên cứu trong luận văn này là trung thực và chưa được công bố trong bất kỳ công trình nào. Các thông tin, tài liệu trình bày trong luận văn đã được ghi rõ nguồn gốc.

Tác giả

Nguyễn Tiến Đạt

Trưởng khoa Lịch sử ĐHSP Thái Nguyên

Giáo viên hướng dẫn đề tài

TS. Hà Thị Thu Thủy

PGS.TS. Đàm Thị Uyên

MỤC LỤC

	<i>Trang</i>
MỞ ĐẦU	1
Chương 1. KHÁI QUÁT VỀ HUYỆN BẠCH THÔNG TỈNH BẮC KẠN	7
1.1. Vị trí địa lý, điều kiện tự nhiên	7
1.2. Các thành phần dân tộc	13
1.3. Khái lược lịch sử hành chính	21
1.4. Vài nét tình hình kinh tế, xã hội huyện Bạch Thông ngày nay	28
Chương 2. KINH TẾ BẠCH THÔNG NỬA ĐẦU THẾ KỶ XIX	32
2.1. Vài nét tình hình ruộng đất khu vực miền núi phía Bắc trước thế kỷ XIX	32
2.2. Tình hình ruộng đất Bạch Thông đầu thế kỷ XIX qua địa bạ Gia Long 4 (1805)	34
2.3. Tình hình ruộng đất Bạch Thông giữa thế kỷ XIX qua địa bạ Minh Mệnh 21 (1840)	45
2.4. So sánh tình hình ruộng đất Bạch Thông nửa đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Gia Long 4 (1805) và địa bạ Minh Mệnh 21 (1840)	53
2.5. Kinh tế nông nghiệp	60
2.6. Thủ công nghiệp và thương nghiệp	68
2.6.1. <i>Thủ công nghiệp</i>	68
2.6.2. <i>Thương nghiệp</i>	71
2.7. Tô thuế	73
Chương 3. TÌNH HÌNH CHÍNH TRỊ, XÃ HỘI VÀ VĂN HÓA HUYỆN BẠCH THÔNG NỬA ĐẦU THẾ KỶ XIX	78
3.1. Chính trị, xã hội	78
3.2. Tình hình văn hóa	81
3.3. Truyền thống đấu tranh chống giặc ngoại xâm, chống áp bức bóc lột của nhân dân Bạch Thông	111
KẾT LUẬN	116
TÀI LIỆU THAM KHẢO	120
PHỤ LỤC	

DANH MỤC CÁC BẢNG

	<i>Trang</i>
Bảng 1.1. Các thành phần dân tộc ở Bạch Thông năm 2012	13
Bảng 1.2. Đơn vị hành chính châu Bạch Thông theo quyết định của toàn quyền Đông Dương 1901	24
Bảng 1.3. Đơn vị hành chính huyện Bạch Thông hiện nay	27
Bảng 2.1. Thống kê địa bạ Châu Bạch Thông	35
Bảng 2.2. Sự phân bố ruộng đất của 5 xã thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Gia Long 4 (1805)	36
Bảng 2.3. Quy mô sở hữu ruộng đất của 5 xã thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Gia Long 4 (1805)	36
Bảng 2.4. Tình hình ruộng đất ở 5 xã thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Gia Long 4 (1805)	37
Bảng 2.5. Thống kê quy mô sở hữu ruộng đất của chủ sở hữu 5 xã thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Gia Long 4 (1805)	38
Bảng 2.6. Bình quân sở hữu ruộng đất của một chủ trong 5 xã thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Gia Long 4 (1805)	40
Bảng 2.7. Tình hình sở hữu ruộng đất các sắc mục, chức dịch trong 5 xã thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Gia Long 4 (1805)	41
Bảng 2.8. Sự phân bố ruộng đất của các nhóm họ của 5 xã thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Gia Long 4 (1805)	43
Bảng 2.9. Sự phân bố đất tư của châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Gia Long 4 (1805)	44
Bảng 2.10. Sự phân bố ruộng đất của 5 xã thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Minh Mệnh 21(1840)	46
Bảng 2.11. Quy mô sở hữu ruộng đất của 5 xã thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX có địa bạ Minh Mệnh 21 (1840)	46
Bảng 2.12. Tình hình ruộng đất ở 5 xã thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Minh Mệnh 21 (1840)	47

Bảng 2.13. Bình quân sở hữu ruộng đất của một chủ trong 5 xã thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Minh Mệnh 21 (1840)	48
Bảng 2.14. Thống kê quy mô sở hữu ruộng đất của chủ sở hữu trong 5 xã thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Minh Mệnh 21 (1840)	48
Bảng 2.15. Tình hình sở hữu ruộng đất các chức dịch trong 5 xã thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Minh Mệnh 21 (1840)	49
Bảng 2.16. Phân bố sở hữu của chức dịch 5 xã, thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Minh Mệnh 21(1840)	50
Bảng 2.17. Sự phân bố ruộng đất của các nhóm hộ của 5 xã thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Minh Mệnh 21 (1840)	51
Bảng 2.18. Sự phân bố đất tư của 5 xã, thôn châu Bạch Thông đầu thế kỷ XIX theo địa bạ Minh Mệnh 21 (1840)	52
Bảng 2.19. Thống kê địa bạ châu Bạch Thông tại 2 thời điểm Gia Long 4 (1805) và Minh Mệnh 21 (1840)	53
Bảng 2.20. So sánh sự phân bố các loại ruộng đất của châu Bạch Thông qua địa bạ Gia Long 4 (1805) và địa bạ Minh Mệnh 21(1840)	53
Bảng 2.21. So sánh quy mô sở hữu ruộng đất tư của châu Bạch Thông qua địa bạ Gia Long 4 (1805) và địa bạ Minh Mệnh 21(1840)	55
Bảng 2. 22. So sánh quy mô sở hữu theo nhóm hộ của châu Bạch Thông qua địa bạ Gia Long 4 (1805) và địa bạ Minh Mệnh 21(1840)	56
Bảng 2.23. So sánh quy mô sở hữu ruộng đất của các chức dịch	59
Bảng 2.24. Thuế ruộng đất công, tư khu vực 3 thời vua Gia Long	73
Bảng 2.25. Thuế ruộng của vùng dân tộc thiểu số phía Bắc thời vua Minh Mệnh	74

DANH MỤC CÁC CHỮ VIẾT TẮT

ĐHSP : Đại học Sư phạm

KHXH : Khoa học Xã hội

M.s.th.t.ph : Mẫu, sào, thước, tác, phân

Ví dụ: 12 mẫu 1 sào 3 thước 5 tác 1 phân sẽ được viết tắt là 12.1.3.5.1 hoặc
 $12^m 1^s 3^t 5^t 1^{ph}$

Nxb : Nhà xuất bản

GS : Giáo sư

PGS : Phó giáo sư

TS : Tiến sĩ

TTLTQG 1 : Trung tâm lưu trữ Quốc gia 1

GD : Giáo dục

Tr. : Trang

TCN : Trước Công nguyên

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Bắc Kạn ở nửa đầu thế kỉ XIX là vùng đất thuộc tỉnh Thái Nguyên. Bắc Kạn được coi là miền quan yếu, có vị trí chiến lược quan trọng về chính trị, quốc phòng đối với cả nước.

Bắc Kạn nay là một tỉnh miền núi phía bắc Việt Nam, là nơi cư trú của 7 tộc người. Từ buổi sơ khai của lịch sử, đây là nơi sinh sống của người nguyên thủy. Đây cũng là nơi trong tiến trình lịch sử đã đón nhận những dòng người ngược xuôi về quần tụ.

Bạch Thông là một huyện trung tâm của vùng đất Bắc Kạn, phía Bắc giáp Ngân Sơn, Ba Bể, phía Tây giáp huyện Chợ Đồn, phía Nam giáp huyện Chợ Mới và thị xã Bắc Kạn, phía Đông giáp huyện Na Rì.

Bạch Thông là vùng đất có nhiều điều kiện thuận lợi để phát triển lâm, nông, công nghiệp, giàu tài nguyên khoáng sản, diện tích rừng rộng lớn, đất đai màu mỡ, nhất là những cánh đồng phù sa dọc sông Cầu, các khe suối. Các dân tộc của Bạch Thông mặc dù có nguồn gốc khác nhau trong lịch sử, nhưng khi cùng nhau sinh sống ở nơi đây đã tích cực khai phá, mở mang ruộng đồng, dựng làng, lập bản để làm nơi định cư lâu dài. Bạch Thông từ xa xưa đã luôn là một bộ phận không thể tách rời của Tổ quốc. Người dân nơi đây có truyền thống đoàn kết, yêu nước, dũng cảm, kiên cường trong đấu tranh chống ngoại xâm, chống áp bức bóc lột, cần cù chịu thương chịu khó, sáng tạo trong lao động và có đời sống văn hóa tinh thần khá phong phú, độc đáo.

Tình hình cộng cư của nhiều dân tộc gắn liền với quá trình phát triển lâu dài của đất nước. Việc xây dựng cộng đồng chính trị xã hội không tách rời việc xây dựng cộng đồng quốc gia dân tộc Việt. Điều kiện đó luôn gắn liền và chịu sự chi phối của yêu cầu phát triển kinh tế- xã hội của đất nước nói chung, từng vùng miền nói riêng cũng như yêu cầu đoàn kết chống giặc ngoại xâm bảo vệ độc lập chủ quyền dân tộc.

Công cuộc phát triển kinh tế- xã hội ở các vùng miền núi nói chung và Bạch Thông nói riêng luôn được Đảng, Nhà nước quan tâm nhằm giảm dần sự cách biệt

về đời sống kinh tế cũng như đời sống tinh thần giữa các dân tộc, giữa miền ngược và miền xuôi, khai thác mọi tiềm năng của đất nước để đưa đất nước ta ngày một phát triển, vững mạnh toàn diện về kinh tế, chính trị, xã hội, văn hóa, an ninh quốc phòng, vv.

Ngày nay, trong công cuộc đổi mới đất nước, đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa, toàn Đảng, toàn dân đang tích cực thực hiện hai nhiệm vụ chiến lược là xây dựng và bảo vệ Tổ quốc xã hội chủ nghĩa vì mục tiêu “dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh”. Đây là sự nghiệp của toàn dân tộc, có sự chung tay, đóng góp không nhỏ của nhân dân các dân tộc anh em trên khắp mọi miền của Tổ quốc. Bạch Thông- Bắc Kạn cũng là một trong những vùng đất nằm trong dòng chảy lịch sử đó.

Việc nghiên cứu về một thời kì lịch sử của Bạch Thông (nửa đầu thế kỉ XIX) không những góp phần khôi phục lại bức tranh lịch sử về đời sống kinh tế, chính trị, xã hội cũng như đời sống tinh thần phong phú, độc đáo của các dân tộc vùng đất Bạch Thông nửa đầu thế kỷ XIX mà còn góp phần làm cơ sở cho việc thực hiện đường lối, chính sách của Đảng và Nhà nước ta: Đại đoàn kết dân tộc, đưa miền núi tiến kịp miền xuôi, xây dựng con người mới, cuộc sống mới trên mảnh đất Bạch Thông giàu truyền thống.

Được sự giúp đỡ và hướng dẫn tận tình của PGS.TS Đàm Thị Uyên cùng các giảng viên trong Tổ bộ môn Lịch sử Việt Nam và Ban chủ nhiệm khoa Lịch sử-trường Đại học Sư Phạm – Đại học Thái Nguyên, người nghiên cứu đã chọn đề tài: “Huyện Bạch Thông (Bắc Kạn) nửa đầu thế kỉ XIX”.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Trong đề tài này, chúng tôi nghiên cứu một số tài liệu tham khảo có tính chất gợi mở, định hướng và là cơ sở để người nghiên cứu thực hiện đề tài.

Trước tiên là cuốn “*Lịch triều hiến chương loại chí*” của Phan Huy Chú được nhà xuất bản Khoa học Xã hội phát hành năm 1992. Cuốn sách đã nêu một cách khái lược điều kiện tự nhiên, lịch sử hình thành các tộc người của tỉnh Thái Nguyên, phủ Thông Hóa, Châu Bạch Thông .

Thứ hai là bộ sách “Đại Nam nhất thống chí” của Quốc sử quán triều Nguyễn do nhà xuất bản Thuận Hóa phát hành năm 1992, đã đề cập tới sự phát triển kinh tế khu vực Bắc Kạn trong đó có lĩnh vực kinh tế thương nghiệp, chợ phố của Bạch Thông.

Thứ ba là bộ sách “Đại Nam thực lục” của Quốc sử quán triều Nguyễn do nhà xuất bản Giáo Dục phát hành năm 2007, đã đề cập đến những quy định của nhà Nguyễn về bộ máy hành chính, chính sách tô thuế của triều Nguyễn đối với cả nước nói chung, với khu vực miền núi phía bắc nói riêng.

Thứ tư là cuốn “*Đồng Khánh địa dư chí*” của Viện Hán Nôm. Cuốn sách này đã nêu một cách khái quát về vị trí địa lý, tài nguyên, khí hậu, tình hình kinh tế-xã hội, phong tục tập quán, số dân, diện tích ruộng đất... của các huyện trong tỉnh Bắc Kạn, trong đó có huyện Bạch Thông.

Thứ năm là cuốn “*Bản sắc và truyền thống văn hóa các dân tộc tỉnh Bắc Kạn*”, nhà xuất bản Văn hóa dân tộc năm 2004. Cuốn sách đã trình bày một cách đầy đủ về quá trình hình thành các tộc người, đời sống vật chất, tinh thần của các dân tộc ở địa phương Bắc Kạn.

Thứ sáu là cuốn “*Văn hóa dân gian Tày*”, do Sở Văn hóa Thông tin Thái Nguyên phát hành năm 2002. Cuốn sách đã trình bày khá đầy đủ về văn hóa dân gian của dân tộc Tày, dân tộc có số dân đông nhất ở Bắc Kạn cũng như Bạch Thông.

Thứ bảy là luận văn thạc sỹ “*Huyện Ngân Sơn tỉnh Bắc Kạn thế kỷ XIX*” của tác giả Nông Quốc Huy. Luận văn đã trình bày đặc điểm tự nhiên, thành phần dân tộc, tình hình ruộng đất, sự phát triển kinh tế, đặc điểm văn hóa cũng như truyền thống đấu tranh của nhân dân huyện Ngân Sơn, một huyện giáp ranh ở mạn Bắc của huyện Bạch Thông.

Cuối cùng là hai tập “*Lịch sử Đảng bộ huyện Bạch thông 1930-1975*” xuất bản năm 1996 và cuốn “*Lịch sử Đảng bộ huyện Bạch Thông 1975- 2005*” xuất bản năm 2007 của BCH Đảng bộ huyện Bạch Thông. Đây là hai công trình nghiên cứu khoa học đầy đủ và có hệ thống về huyện Bạch Thông trong thời kì đấu tranh giành độc lập, kháng chiến chống giặc ngoại xâm cũng như trong công cuộc xây dựng